

N:o 27.

Af herr **Cederberg**, om sådan ändring i lagen för Sveriges riksbank, att bankens rätt att ensam utgifva banksedlar bortfaller.

I afseende å 1897 års riksbankslag och dermed sammanhörande lagar och författningar har man icke ansett sig kunna följa den vanliga regeln att upptaga frågor om ändringar i en viss lag först efter det den fått verka någon tid och ändringar dervid visat sig af behovet påkallade. Regeln frånträdde nemligen i viss mån redan genom Kongl. Maj:ts proposition n:o 64 till 1898 Riksdag och det derpå grundade beslutet, men än tydligare har så skett med 1900 års Riksdags skrifvelse n:o 26 och Kongl. Maj:ts deraf föranledda proposition innevarande år.

Från många bland dem, som sitta inne med största erfarenheten om landets utveckling och dess beroende af ett godt banksystem i goda händer, hafva emellertid påyrkats längre gående förändringar, och då det synt mig vara af vigt, att frågorna derom prövas samtidigt med öfriga förslag till förändringar i det, som 1897 beslutades, får jag, åberopande i öfrigt de i bilagda promemoria uttalade åsigtterna, hvilka jag i sak och i stort sett delar, härmed vördsamt föreslå,

att Riksdagen behagade för sin del besluta, att lagen för Sveriges riksbank af den 12 maj 1897 måtte erhålla den ändrade lydelse, hvilken vederbörande utskott behagade formulera, att den riksbanken genom nämnda lagen tillagda rätt att ensam utgifva sedlar bortfaller.

Beträffande vissa härmed sammanhängande ändringar i lagen om vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgifningsrätt m. m. i kongl. kungörelsen den 12 juni 1874 och i bevillningsförordningen äro, på grund af 55 § i riksdagsordningen, särskilda motioner utarbetade.

Stockholm den 27 januari 1901.

A. F. O. Cederberg.

Vördsam promemoria.

Under de hårda penningtider, som nu ganska länge rådt, har allmänhetens eftertanke allt mer kommit att riktas på ekonomiska spörsmål, och den offentliga diskussionen har mer än någonsin sysslat på detta område.

Bland dessa spörsmål har bankfrågan blifvit ett af de förnämsta, och sedan numera snart tre år förlupit från det 1897 års lag för Sveriges riksbank trädde i kraft, har det för den affärsidkande allmänheten blifvit allt mera klart, att genom denna lag riksbanken icke blifvit så organiserad, att densamma räcker till att fylla en allena sedelutgifvande centralbanks magtpåliggande uppgifter. Riksbanken har emellertid ännu icke inträdt i sin fulla magtutöfning, och man har funnit, att under denna hårda tid vårt system af många sedelutgifvande banker nu liksom flera gånger förut visat sig väl bestå profvet. Tvekan har ock börjat uppstå om lämpligheten af att utan tvingande omständigheter utbyta ett bestående, väl funktionerande, bepröfvadt bankväsen mot ett nytt, om hvilket man ej kan med säkerhet säga annat, än att det icke har sin motsvarighet i något annat land och att detsamma icke tillkommit på grund af utredningar af fackmän, utan framkonstruerats genom politiska kompromisser.

Äfven från det håll, der man ifrat för genomförandet af 1897 års banklag, medgifves numera oförbehållsamt, att denna lag är allt annat än en ideallag.

Som en ursäktande omständighet anföres dock, att det är politiska förhållanden, som gjort, att riksbanken icke fått den organisation, som varit behöflig och bort utgöra en betingelse för dess ökade magtställning.

Sedan bankfrågans lösning eller, rättare sagdt, frågan om sedelutgifningsrättens koncentrerande på en hand stått på dagordningen i flera årtionden, tillspetsades striden derom så, att det ej längre gälde att ordna landets bankväsen på lämpligaste sätt, utan syftemålet blef att till snart sagdt hvad pris som helst få de enskilda bankernas sedelutgifningsrätt ur världen.

För vinnandet af detta mål höll man också intet offer för stort. Erfarenheten i eget land från gångna tider, lärdomarna från andra länder, vetenskapsmännens utredningar, hänsynen till affärslivets bekvämlighet och önskingar, samtliga bankkomitéers uttalanden — alla dessa faktorer vägde föga gent emot det så lifligt eftersträfvade målet: riksbankens allena sedelutgifningsrätt! Detta var hvad som framför allt lockade. För regeringen hade det med anledning af Riksdagens skrivelse af 1894 framstått som en pligt att komma med ett förslag, så beskaffadt, att *den omtvistade frågan kunde bringas ur världen*. Regeringen insåg väl, att det för landet innebar faror att tillägga riksbanken enväldsmagt öfver bytesmedlet utan att samtidigt skapa nödiga garantier. Chefen för finansdepartementet citerar också vid föredragningen den 24 januari 1896 i statsrådet följande uttalande af 1889 års bankkomité:

»Erfarenheten från gångna tider har nogsamtt lärt, att Riksdagen såsom riksbankens principal icke varit rätt egnad att skydda landets invånare på myntvärdet beroende egendom och rätt och icke heller att åt bankens förvaltning i öfrigt gifva den kraft och den omsigt, som den nationella hushållningens utveckling och förkofran kräfde; och man bör väl akta sig att i den omsorgsfulla vård, Riksdagen under senare tider onekligen egnat riksbanken, se en garanti mot öfvergrepp för framtiden, ty det är icke under lugna, utan under oroliga tider, som lagstadgade formers lämplighet sättes på prof. Om man än numera icke behöfver befara så långt gående missgrepp i riksbankens förvaltning, som förflutna tider bevitnat och som ofta berott på bristande erfarenhet om vilkoren för en sund bankrörelse, qvarstår i allt fall den påtagliga vådan deraf, att riksbanken är uteslutande beroende af en politisk riksförsamling, hvilken i synnerhet under upprörda tider kan komma att, med åsidosättande af bankens och det allmännas intressen, använda banken till främjande af partisyften.»

Sedan finansministern vidare erinrat om, att nämnda komité förordat, dels att Konungen borde utse tre af riksbankens nio fullmäktige, dels att för riksbankens enhetliga ledning vore af synnerlig vigt, att bland deputerade utsåges en direktör och en vice direktör, förklarade han, att han »i

syfte att ernå de stora fördelar för landets bankväsende, som 1890 års förslag i öfrigt innebär», nöjde sig med, att Konungen finge tillsätta en fullmäktig, som tillika skulle blifva ordförande. Denna anordning motiveras derefter sålunda:

»Äfven om en sådan, af Eders Kongl. Maj:t tillsatt ordförande icke blir den ledande inom förvaltningen, skulle han förvisso komma att utöfva ett icke oväsentligt inflytande på riksbankens styrelse. Vald med uteslutande hänsyn till de egenskaper, platsen kräver, skulle han, såsom en vårdare af de goda traditionerna inom riksbanken, tillse, att riksbankens främsta uppgift, myntvärdets uppehållande, icke finge undanskymmas af omsorgen för bankovinsten och der så erfordrades, skulle han stå medlande mellan de olikartade element, som kunna tillföras riksbanksstyrelsen, der han vid lika röstetal för skiljaktiga meningar skulle fälla utslaget.»

De fördelar, som sålunda af finansministern ansågos förknippade med 1890 års komitéförslag, voro:

1. Riksbankens sedlar skulle utgöra lagligt betalningsmedel, allenast så länge de vid anfordran med mynt inlöstes.
2. Konungen skulle ega att utse $\frac{1}{3}$ af fullmäktige.
3. Fullmäktige skulle bland sig utse en direktör och en vice direktör för att handhafva den dagliga förvaltningen.
4. Karakteren af lag skulle förlänas åt stadgandena angående metalliska kassans storlek och beskaffenhet, maximum för sedelutgifningen och de slag af valutor, som för densamma skola tjena till betäckning.

Under ärendets behandling vid 1897 års riksdag bortskuros emellertid som bekant alla dessa fördelar, med undantag af den i 4. punkten upptagna.

Fordran på tvångskursens afskaffande, hvilken på det djupaste kan komma att beröra eganderätts förhållandena i landet och som var af mångfaldigt större vikt än den, att ofvannämnda föreskrifter fingo civillags helgd, uppgafs med lätt mod. Af punkterna 2 och 3 kvarblef en värdelös spillra.

Beträffande riksbankens öfvertagande af hela sedelutgifningsrätten är att erinra, att den envåldsmagt öfver cirkulationsmedlet, som derigenom tillägges riksbanken, kom att innebära en fara för landet, när icke genom förändringar i sättet för fullmäktiges väljande nödig trygghet bereddes för ett fullt sakkunnigt utöfvande af denna magt.

För att ernå en ringa fördel, tvekade man ej att offra det allra väsentligaste, nemligen, ett banksystem, som under årtionden funkionerat väl, främjat sparsamhet och kapitalbildning genom den trygghet de enskilda

bankerna beredt insättarne, underlättat rörelsen genom *afdelningskontor* öfver hela landet, genom *postremissvexelrörelse* och *billiga inkasseringar*. Hade det ej snarare under sådana förhållanden varit visare att pröfva befogenheten af de anmärkningar, hvilka framkastats mot de enskilda bankerna, och derefter, i den mån dessa befunnits berättigade, vidtaga motsvarande reformer i det bestående systemet?

Våra sedelutgifvande bankers solidariska ansvarighet har hos oss väsentligen bidragit till att förekomma eller åtminstone mildra kriser. Och den goda kredit i utlandet, som denna ansvarighet beredt bankerna, har hjälpt oss att utan svårare olägenhet öfvervinna periodiskt återkommande eller tillfälligtvis uppträdande spänningar i vår penningmarknad.

Vårt lands befolkning har nu så länge varit i åtnjutande af ett godt bankväsen, att den glömt den tid, då vi saknade ett sådant. Men den dag kan utan tvifvel komma, då man skulle ångra att hafva utbytt ett bepröfvadt godt mot ett opröfvadt och tvifvelaktigt nytt.

Bör man verkligen utan trängande skäl slopa ett banksystem, som dock visat sig erbjuda följande fördelar:

1. *Trygghet*. Ingen innehafvare af våra enskilda bankers sedlar eller insättare i dessa banker har ännu på dem förlorat ett öre; och sannolikheten, att så skulle kunna ske i framtiden, är på grund af den solidariska ansvarigheten så godt som ingen. De på det hela taget små förluster, som allmänheten gjort på aktiebankerna, torde derjemte i icke ringa mån kunna tillskrifvas den omständigheten, att dessa måst sköta sig synnerligen väl för att i täflan med de solidariska bankerna kunna erhålla depositioner.

Våra solidariska bankers goda kredit har utan tvifvel i sin mån medverkat till att skapa den utmärkta kredit, som svenska staten och allmänna hypoteksbanken åtnjuter utomlands.

2. *Beqvämlighet*. Alla delar af vårt vidsträckta land hafva kommit att njuta fördelen af ett godt bankväsen genom de många *afdelningskontor*, som hvarje provinsbank inrättat, och liqviderna mellan landets olika delar förmedlas på ett sinnrikt, säkert och billigt sätt genom *postremissvexelrörelsen*, en anordning, hvartill intet annat land (än Finland, som hemtat det samma från oss) kan uppvisa motstycke.

3. *Stabila och relativt låga räntesatser*. På grund af de enskilda bankernas obegagnade sedelutgifningsrätt hafva dessa banker varit i tillfälle att betjena orterna på ett helt annat sätt, än om de varit aktiebanker. Den obegagnade sedelutgifningsrätten har gjort det möjligt för dem att kunna kostnadsfritt inlösa postremissvexlar. Genom samma rätt hafva de,

utan att, såsom i andra länder, skrida till en ränteförhöjning, kunnat tillgodose sitt verksamhetsområdes, exempelvis vid skördetiden, ökade behof af bytesmedel. Bristen på penningar i en landsända har icke behöft sträcka sig till landets alla delar, därför att hvarje ort i någon af de sedelutgifvande bankerna haft så att säga sin centralbank, som mäktat fylla den traktens behof af omsättningsmedel. När det tillfälliga behofvet upphört, hafva sedlarne ofördröjligen strömmat tillbaka till banken.

Nu kan det invändas häremot, att allt detta kunnat lika väl besörjas af riksbanken. Vi tillåta oss tvifla härpå, ty centralbanken måste fördela sina sedlar, utan tvifvel rättvist, öfver hela landet och kan ej taga hänsyn till ett tillfälligt större behof, som yppar sig i en landsända. Dertill kan läggas, att riksbankens utlåningspolitik alltid kommer att väsentligen influeras af penningställningen i hufvudstaden. Sedan 1897 års lag blifvit genomförd, kommer bankrörelsen att i ännu högre grad än hittills koncentreras i Stockholm. Orterna komma att lida, hvilket ock snart skall visa sig i fallande pris på jordegendomen.

Då det nu kan sägas, att man utan all jemförelse uppförat mera, än man genom den nya lagstiftningen ernått, är det väl skäl att lugnt afvakta den tidpunkt, då lagen vinner sin fulla tillämpning och medför farliga ekonomiska rubbningar i landet? Men om en sådan fråga måste besvaras nekande, så framställer sig å andra sidan det spørsmålet, på hvilka vägar olägenheterna af 1897 års lagstiftning kunna afhjelpas.

Såsom det ändamålsenligaste framstår då utan tvifvel en grundlig *reform af riksbankens* styrelse, sättet för denna styrelses tillsättande och aflönande samt upphäfvandet af riksbankssedlarnes egenskap af lagligt betalningsmedel. Tyvärr läser ingen utsigt för närvarande finnas för genomförandet af dessa reformer. Det torde ej inom en afsevärd framtid lyckas att gifva riksbanken karakteren af en verklig centralbank. Ansatser härutinnan hafva gjorts af 1881 års komité, 1889 års komité samt af Kongl. Maj:t. Dessa ansatser hafva misslyckats. Det väsentliga har försvunnit i kompromissernas skärseld. Riksbanken torde nog i hufvudsak förblifva sådan, 1897 års lagstiftare kommit att göra densamma.

Då den mjuka öfvergång, som 1896 års finansminister förutspådde, icke synes vilja inställa sig, när bankerna så väl på grund af det under öfvergångstiden bjudna vederlagets knapphet som af hänsyn till sin kundkrets icke ansett sig böra före den utsatta tiden afstå från sedelutgifningsrätten, så har från flera håll framkastats förslag, åsyftande att förmildra öfvergången.

Somliga föreslå, att bankernas sedelutgifningsrätt skulle begränsas till nu utelöpande sedlar, och dessa med en viss del, exempelvis $\frac{1}{10}$, indragas under ett motsvarande antal på hvarandra följande år. Denna metod är icke att förorda. Den borttager just den för rörelsen betydelsefullaste delen af sedelutgifningsrätten, nemligen den obegagnade. Efter ett eller annat år kunna de kvarvarande utelöpande sedlarne betraktas allenast såsom ett lån från allmänheten mot relativt låg ränta.

Andra, och de äro till antalet de flesta, hålla före, att det är de öfver hela världen herskande hårda penningtiderna, hvilka gjort, att de enskilda bankerna icke hafva kunnat begagna sig af de erbjudna vederlagen. Dessa personer förmena, att man enklast komme ifrån de fruktade ekonomiska rubbningarna genom att framflytta terminen för sedelutgifningsrättens upphörande fem eller tio år samt att derjemte anordningar borde vidtagas, som kunde föranleda de enskilda bankerna att successivt upphöra med sin sedelutgifningsrätt.

Vi tro icke, att allmänheten skulle vara betjenad med hvarken det ena eller det andra af dessa palliativ. Felet med den gjorda lagstiftningen beror nemligen icke af det sätt, hvarpå öfvergången anordnats, utan derpå, att organisationen af den allena sedelutgifvande centralbanken icke är tillfredsställande. Man vinner föga dermed, att lagens tillämpning uppskjutes. Svårigheterna vid öfvergången kunna vara lika stora 1913 som 1903.

För vår del tro vi, att den enda praktiska utvägen att undvika landets störtande i ekonomiska svårigheter är att tills vidare bibehålla det nuvarande systemet af ett flertal sedelutgifvande banker, dock med vidtagande af nödiga ändringar af deras sedlars utseende och fondering. Och då det visat sig, att Riksdagen anser, att vinsten af sedelutgifningsrätten i landet bör i sin helhet tillfalla staten, så torde det vara lämpligt att pålägga de enskilda bankerna en så hög sedelbevillning, att någon vinst å deras sedelutgifning för dem icke uppkommer. I samband dermed är det dock af största vikt för rörelsen, att sedelskatten beräknas å medelbeloppet af hvarje banks under året utelöpande sedlar. Detta, på det att bankerna må kunna, utan att pålägga allmänheten extra kostnader, vid särskilda tillfällen, exempelvis vid skördetiden, för kortare tid förse rörelsen med nödigt bytesmedel.

Resultatet af det sålunda framställda förslaget till bankfrågans lösning blifver:

- 1) att landets ekonomiska lif förskonas från den opåkallade och revolutionära åtgärd, som ligger i att öfvergå från ett banksystem till ett annat;
- 2) att i sjelfva verket riksbanken på ett varsamt och naturligt sätt kom-

mer att öfvertaga allt större del af sedelutgifningsrätten. Utvecklingen har redan gått i denna rigtning. Den kommer ytterligare att påskyndas derigenom, att de enskilda bankerna, sedan den höjda skatten inträdt, icke mer hafva någon fördel af att utgifva sina sedlar. De komma ock att, i den mån sådant kan ske utan att hämma allmänna rörelsen, inskränka den utelöpande sedelstocken.

Finner Riksdagen slutligen, att en rätt, som icke längre användes, bör försvinna, så kan detta ske utan annan åtgärd än att höja bevillningen å sedlarne så mycket, att densamma verkar prohibitivt. Att helt och hållet afskaffa denna rätt torde ej vara tillrådligt, så länge riksbankens sedlar löpa med tvångskurs och riksbanken icke bilfvit reorganiserad, ty den dag kan eljest komma, då statsmagterna sjelfva skulle önska de enskilda bankerna tillbaka. Vi behöfva dervedlag allenast hänvisa till försöket med filialbanksystemet, hvilket var afsedt att ersätta de enskilda bankerna, men som snart visade sig vara så inrättadt, att det icke kunde göra detta.

På grund af hvad sålunda anförts, anser föreningen:

att lagen för Sveriges riksbank samt lagen med vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgifningsrätt m m., begge af den 12 maj 1897, böra erhålla den ändrade lydelse, att den riksbanken genom nämnda lagar tillagda rätt att ensam utgifva sedlar bortfaller;

att kongl. kungörelsen af den 12 juni 1874 angående enskilda banker med rätt att utgifva egna banksedlar bör ändras derhän, att enskild bank ålägges hålla en guldkassa af minst tjugu procent af beloppet af dess vid hvarje tidpunkt utelöpande sedlar, äfvensom att åt samtliga enskilda bankers sedlar gifves ett likartadt utseende;

samt att gällande stadganden angående bevillningsafgift af bankbolag med sedelutgifningsrätt ändras derhän, att bevillningsafgiften för utelöpande banksedlar bestämmes till sådan storlek, att under normala räntetider å sedelutgifningsrätten icke uppstår någon vinst och beräknas utgå å medelbeloppet af under året utelöpande sedlar i afrundade tusental kronor.

Stockholm i januari 1901.

Förening för bankfrågor.
